

ARETE

Politik Felsefe Dergisi
Journal of Political Philosophy

Arete Politik Felsefe Dergisi | Cilt: 1, Sayı: 1, 2021

Arete Journal of Political Philosophy | Vol: 1, No: 1, 2021

Makale Gönderim Tarihi | Received: 17.03.2021
Makale Kabul Tarihi | Accepted: 20.03.2021
Kitap İncelemesi | Book Review

www.aretjournal.org

Pek İnsanca Bir Kaygıyla “İnsan Sonrası”nı Anlamaya Çalışmak

Rosi BRAIDOTTI, *İnsan Sonrası, Öznur Karakaş (Çev.) İstanbul: Kolektif. 2018. ISBN: 978-605-5029-5029-27-2, 260 sayfa.*

Özlem A. AKSOY*

Kız kardeşim Dolly ve totem mabutum OnkoFare’1ye....

Rosi Braidotti’nin İnsan Sonrası (The Posthuman) başlıklı kitabının İngilizce ilk basım tarihi 2013 yılıdır. Türkçe olarak yayınlanması ise çok gecikmemiş ve 2014 yılında Kolektif Kitap’tan Öznur Karakaş çevirisi ile yayınlanmış, 2018 yılında da ikinci baskısı

* Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof.

Sosyoloji Bölümü, Uşak Üniversitesi | The Department of Sociology, Uşak University.

ozlem.avci@usak.edu.tr

Orcid Id: 0000-0003-4563-9767

Doi: <http://dx.doi.org/10.47614/arete.30>

A. Aksoy, Ö. (2021). Kitap İncelemesi. Rosi Braidotti, İnsan Sonrası. Öznur Karakaş (Çev.). *Arete Politik Felsefe Dergisi*. 1(1). 163-169.

¹ Bu tartışmalar için bu kitabı okumaya davet ediyorum. Ayrıca bu konudaki benzer tartışmalar için Donna Haraway’ın Siborg Manifestosu ve benzer diğer metinlerin de yer aldığı ‘Başka Yer’ adlı kitabına da bakılabilir: Haraway, D. (2010), *Başka Yer* (çev. G. Pular), İstanbul: Metis Yayınları.

yayınlanmıştır. Yazarın “İnsan sonrası” yaklaşımına dair çalışmaları 1990’lı yılların başına dayanır. Fransız post yapısalcı düşünce etrafında şekillenen çalışmalarının arka planında güçlü bir felsefi dayanağa ve bakışa sahiptir. Özellikle feminist bir felsefi bakışla türlerin dayanışması esasına dayanan çalışmalarında hümanizm ve insanmerkezcilik (antroposent) eleştirisi önemli hareket noktalarındandır. Yazarın Türkçe’ye kazandırılmış diğer çalışmaları ise Göçebe Özneler (2017, Kolektif Kitap), Kadın-Oluş: Cinsel Farkı Yeniden Düşünmek (2019, Otonom Yayıncılık) ve İnsan Sonrası Bilgi (2021, Kolektif Kitap) isimli kitaplarıdır. Ayrıca yazarın Türkçeye çevrilmemiş olan diğer kitapları da İnsan Sonrası tartışmalarda önemli bir yere sahiptir. Bunlar; Patterns of Dissonance: an Essay on Women in Contemporary French Philosophy (1996), Metamorphoses: Towards a Materialist Theory of Becoming (2002), Transpositions: On Nomadic Ethics (2006).

Kitabın giriş kısmında Braidotti dört çerçeve çizer. Her çerçeve 2000’li yılların başlarında gerçekleşen bir örnek olay anlatısıyla başlar. Finlandiya’da 17 yaşındaki bir gencin bir lisede gerçekleştirdiği katliam; deli dana hastalığı ve biyoteknoloji; Kaddafi’nin öldürülmesi ve ölü bedeni üzerinden sürdürülen politika; ve beşeri bilimlerdeki insan merkezilik ve metodolojik milliyetçilik. Tüm bu çerçevede kısaca bahsettiği örnekleri kavram ve teorilerle tartıştığı ve “sonrası” duruma denk gelen bir tartışma ortaya koyar ve şu soruları sorar: *İnsandan sonra gelen nedir? İnsandan sonra gelene yönelmemizi sağlayabilecek entelektüel ve tarihi güzergahlar nelerdir? İnsan sonrası, insanlığı ne duruma sokmaktadır? İnsandan sonra gelen, kendi insan-dışı biçimlerini ne şekilde oluşturmaktadır? Çağımızın insan(lık)-dışı durumlarına nasıl direnebilir? İnsandan sonra gelen, günümüzde beşeri bilimlere ait uygulamaları nasıl etkilemektedir? İnsan sonrası zamanlarda kuramın işlevi nedir?* (Braidotti, 2018, s. 13).

Bu sorular ve çerçeve örnekler üzerinden tartıştığı kavramlar da ‘insan sonrası’ düşüncüyü ve durumu anlamak için önemli ipuçları sunuyor. Nekro-politika, insan-sonrası özne ve bilgi, insan(lık)-dışı, madde-gerçekçilik, eko-eleştirelilik, eleştirel disiplinerlik, ekozofi bu kavramsal tartışmalardan bazılarıdır.

Tüm bu tartışmalar etrafında kurgulanan kitabın başlıkları ise şöyledir: Hümanizm sonrası: Benliğin Ötesinde Yaşam. İnsanmerkezcilik (post antropocentrism) Sonrası: Türlerin Ötesinde Yaşam. İnsanlık-dışı (inhumanism): Ölümün Ötesinde Yaşam. İnsan Sonrası Beşeri Bilimler: Kuramın Ötesinde Yaşam.

Her şeyin Ölçüsü Olan İnsan...

‘İnsan sonrası, zoe siyasetidir, biyopolitik yönetimsellik değil’

Rosi Braidotti

İnsan sonrası olarak tanımlanan, insan-merkezcilik (antroposent) ve hümanizm eleştirisini barından ve insanın merkezi olma konumunu yerinden eden düşünsel bir döneme işaret eder. Bu dönem insanın olmadığı bir dönem değil, insan-olmayanların değerini, önemini ve bir aradalığını ortaya koyan bir dönemdir. İnsanın, teknolojinin, makinenin, canlı türlerinin bir arada olduğu monist bir anlayışın hakim olduğu dönemdir. Bu monist anlayış Spinozacı bir yaklaşımla tartışılmakta ve ‘Varlığın Tekilliği’ çerçevesinde tartışılmaktadır.

Tüm insan sonrası tartışmaların odağında, içinde bulunduğumuz dönemi tüm yönleriyle bütünlükçü bir anlayışla ele alan ve her bir unsurun birbirine olan güçlü bağına ortaya koyma çabası vardır. Ekolojiden Dördüncü Sanayi Devrimi’ne kadar dünyayı etkileyen ve dönüştüren her şeyin bir bütün içinde birbirine olan kaçınılmaz bağlarını tartışır. Dünyayı ve dünyadaki varlıkları anlamak içinde yeni bir bakış ve yaklaşım önerir. Bu öneri, var olanın eleştirilmesi üzerine dayanır. Yani hümanizmin, insan merkeziliğinin, insanlığın bir eleştirisini yapar ve eleştirel beşeri bilimler sonrası olarak tanımladığı yeni bir metodolojik yaklaşımın önünü açar. Hümanizm karşıtlığı tek hareket noktası olmamakla birlikte önemli bir eleştirel hareket noktasıdır. Hümanizm ve insanmerkezcilik (antropocentrism) eleştirisini “vitruvius” modeli üzerinden kurgular. Braidotti’ye göre vitruvius modeli hümanist dönemi temsil eden önemli bir figürdür. Leonardo Da Vinci’nin ünlü vitruvius modelini refans göstererek şu eleştiriye yapar: *Hümanizmin insan fikri, Vitruvius’un modelidir. Hümanist özne kendini, benlik temsilinde içerdiği kadar dışladığı şey üzerinden de tanımlamaktadır, ki bu da genellikle değersiz kılınmış fark payına sahip cinsiyetlendirilmiş, ırk üzerinden belirlenmiş ve doğal addedilmiş “başkalarıyla” şiddet içeren ve muharip bir ilişkiyi meşru kılan türden bir yaklaşımdır* (Braidotti, 2018, s. 171). Buradaki eleştiri erkek merkezliğe (erkek insan), beyaz ırka, Avrupalı olmaya dair bir eleştiridir. Yani hümanizmin tanımladığı insan erkektir, beyaz ırka sahiptir ve Avrupalıdır. Bu model sadece kimlikleri değil kültürleri de bir norm etrafında tanımlayarak standardize eden bir anlayışa sahiptir. Bu nedenle İnsan Sonrası durum, inşa edilmiş olan kültürel ve kimliksel ayrımların eleştirilmesi için

de önemli bir düşünsel alan sunuyor. Bu öncelikle cinsiyete, ırka ve coğrafi kökene ayrımcılığa dair bir eleştiridir. Hatta bu noktada metodolojik milliyetçilik de eleştirilir. Sonrasında ise ‘her şey insan içindir...’ anlayışının bir eleştirisi gelir. Bu nedenle Vitruvius modelindeki insanın yerine ‘insan-olmayan’ı koyar. Kitap kapağındaki vitruvius modeli de buna bir örnektir. Bu model hem ‘insan’ hem de ‘insan-olmayan’dır.

Braidotti’ye göre postmodern, postkolonyalizm, postendüstriyel ve çok da tartışmalı olan postfeminist koşullar altında insan sonrası (posthuman) döneme geçmiş durumdayız. İnsan sonrası durum, kendi türümüze, yaşam politikalarımıza ve diğer canlı türlerine bakışımız ve onlarla olan ilişkilerimize dair düşüncelerimizdeki köklü ve nitel bir değişime vurgular. Bu değişim, insanın merkezi konumunu yerinden etmeye dönük bir duruma referans veriyor. İnsanı merkezi konumundan alıp tüm diğer canlılarla eşitleyen *zoe* merkezli bir türlerin dayanışması anlayışını ortaya atıyor. İlk hareket noktası olarak ise “insan”ın nasıl tanımlandığıdır. Böylece İnsan Sonrası durum bizleri, kim ve ne olma aşamasında olduğumuz hususunda eleştirel ve yaratıcı olarak düşünmeye sevk ediyor.

İnsan Sonrası Durumda Yaşamak

Hümanizm ve insanmerkezcilik eleştirisi, insan sonrası duruma doğru dönüştürücü bir etkiye sahip olmuştur. Braidotti, hümanizm ve insanmerkezcilik sonrası belirginleşen insan sonrası durumu farklı veçhelerle ele almakta ve zamansal bir çizgide hümanizm eleştirisi, insanmerkezcilik eleştirisi ve insan sonrası durumdan bahseder. Bu veçheler aynı zamanda bilginin ve öznenin yeniden üretildiği olumlayıcı dönüşümlerdir. Yani ‘oluş’u gerçekleştiren dönüşümlerdir. Buna göre *hümanizm sonrasında insan sonrası durum, esasen felsefe, tarih, kültür araştırmaları ve genel olarak klasik beşeri bilimleri harekete geçirirken; insanmerkezcilik sonrasında insan sonrası durumu, aynı zamanda bilim ve teknoloji araştırmaları, yeni basın ve dijital kültür, çevrecilik ve yeryüzü bilimleri, biyogenetik, sinirbilim ve robot bilimleri, evrim kuramı, eleştirel hukuk kuramı, primatoloji, hayvan hakları ve bilim kurguyu da içermektedir* (Braidotti, 2018, s. 76). Dolayısıyla insan sonrası durum beşeri bilimler alanını etkileyen sonrasında ise insanı ve tüm evreni etkileyecek ve dönüştürecek olan tüm bilim ve teknik oluşumları da içine alacak olan bir dönemi anlatan bir içeriğe sahiptir. İnsan Sonrası durumda özneyi yeniden tanımlayan ve bilginin üretilmesindeki olumlayıcı dönüşümlere dikkat çekerek,

bu dönüşümsel süreçleri ise Deleuze'ın 'oluş (becoming)' kavramına referans vererek 'hayvan-oluş, yeryüzü-oluş ve makine-oluş' olarak tanımlar. Dönüşümün hayvan-oluş eksenini, insanmerkezciliğin yerinden edilmesini ve çevre temelli, yani cisimleşmiş, iliştilenmiş ve diğer türlerle sembiyoz içerisinde oluşumuz temelinde türler ötesi bir dayanışmanın tanımını içerir. Yeryüzü-oluş boyutu, çevresel ve toplumsal sürdürülebilirlik meselesinin öne çıkarırken, özellikle ekoloji ve iklim değişimi mevzularına odaklanır. Makine-oluş boyutu ise insanlar ve teknolojik devreler arasındaki ayrımı yarıp, özne inşasında temel olanın biyoteknoloji dolayımında ilişkiler olduğunu iddia eder (Braidotti, 2018, s. 85). Her şeyin ölçütü olarak kabul edilen insanmerkezciliği eleştiren ve insanı merkezi konumundan etme çabasında olan bir anlayışla içinde bulunulan krizden bir çıkış yolu önerir. Çünkü insanı merkeze koyan anlayış, bu amaçla her şeyi insanın hizmetine sokarak, tahribatına izin verir. Özne merkezli olan bu tartışmada, en önemli sorulardan birisi, 'insanmerkezcilik sonrası yaklaşımın, çağdaş öznelik ve özne oluşumuna dair hangi görüşlere zemin hazırlamakta' olduğu sorusudur. İnsan merkezli öznenin ardından ne gelecektir? (Braidotti, 2018, s. 76). 'İnsan sonrası öznenin ilişkisel kapasitesi, sadece insan türünü değil, bütün insanmerkezcilik olmayan unsurları kapsamaktadır. Bu nedenle Braidotti, zoe olarak kodlanan yaşamın insanı olmayan yaşamsal kuvvetinin de altını çizer. Bizzat yaşamın dinamik ve kendini örgütleyen yapısı olması nedeniyle zoe, üretken canlılık demektir. Vitalist bir yaklaşımla, *bios* ve *zoe* olarak tanımlanan hayvan ve insanı olmayan daha geniş bir yaşam parçası arasındaki sınırı yerinden eder. Böylece hümanizmin içinde bulunduğu kriz, cinsiyetlenmiş ve ırk üzerinden belirlenmiş olan insan 'ötekilerin' kendilerini efendi-köle ilişkilerine özgü çatışmadan kurtararak insan sonrası başlatır. İnsan-merkezciliğin krizi ise doğal addedilmiş ötekilerin şeytani gücünü serbest bırakır. Hayvanlar, böcekler, bitkiler ve çevre, aslında tüm bir evren ve kozmos için içine girer. Dolayısıyla zoe merkezli bir eşitlikçilik, insanmerkezcilik sonrası dönüm noktasının kalbidir: *Bu, ileri kapitalizmin mantığını oluşturan yaşamın türleri ötesi metalaştırılması karşısında materyalist, seküler, temellenmiş ve duygusal olmayan bir yanıt* (Braidotti, 2018, s. 79-84). Diğer bir deyişle zoe'nin kudreti, ileri kapitalizmin sömürgeci ve nekro-politik yerçekimini yerinden eder (s. 169).

Kısaca Braidotti, insan sonrası durumu olumlayan ve insan sonrası insan(lık)-dışı durumlarına işaret ederek eleştirel sınırlarını çizen bir anlayışla hareket eder. İnsan-

merkezcilik sonrasının ölümle-bağı veya nekropolitik yüzü, insan(lık)-dışı karakterinin kalbidir. Clough’a (2008) referans vererek ‘bazı nüfuzların sağlıklı yaşaması için, doğanın yoz veya sağlıklı ötekileri konumundakilerin ölümlerinin gerekliliğine yol açtığını’ söyler. İnsan sonrasının durumun insanlık-dışı yanı budur (Braidotti, 2018, s. 149). İnsan sonrası durumu sadece olumlanan değil aynı zamanda içinde barındırdığı insan(lık)-dışılığı da eleştirir.

İnsan Sonrası tartışmaların önemli bir katkısı bilimin ve teknolojilerinin hızla gelişmesiyle biyoteknolojiye, nanoteknolojiye, bilgi teknolojisine ve bilişsel yöntemlere dair olumsal bir yaklaşımla eleştirmesidir. Çünkü her değişim bir taraftan güç vadederken bir taraftan da yok etmekle tehdit eder. Dolayısıyla içinde bulunulan durumu fırsatları ve tehditleriyle birlikte düşünmeyi salık verir.

Çalışmanın önemli katkılarında biri de, dönüşmekte olduğumuz bir durumu olumsal bir bakışla betimlerken sosyal bilimlerde bu durumu nasıl anlaşılacağı ve açıklanacağına dair de önemli ipuçları sunmaktadır. Eleştirel beşeri bilimler sonrası olarak tanımladığı bir metodolojik bir güzergahın kapısını aralamakta ve değişen dünyayı anlamın nasıl mümkün olacağına da sorusunu sormaktadır.

Kitaptaki metodolojiye dair tartışmalar oldukça dikkat çekicidir ve disiplinler ötesi çalışmalar önemli bir katkı sunmaktadır. Sosyal bilimlerin geleceği sorusu tartışılır. Ayrıca yazarın Yale Üniversite 2017 yılında vermiş olduğu derslerin çözümlerinin yayınlandığı Cogito’nun İnsan Sonrası (2019) sayısındaki eleştirel beşeri bilimler sonrası başlığında bu soru ayrıntılı olarak da tartışılmaktadır. Özellikle insan-olmayanların da sosyal bilimlere dahil olmasını ‘eleştirel disiplinlerlik’ kavramı ile açıklamaya çalışır. Burada en belirgin olan çalışma alanları ise hayvan araştırmaları, eko-eleştirelilik ve bir bedenin neye muktedir olacağına bilinemeyeceği üzerinde duran engelliler üzerine çalışmalardır. Bu yeni ve çoklu çalışma alanları, normatif olan her şeye dair bir eleştiri olarak belirginleşir.

İnsan Sonrasının ‘insan’ı, bilen ‘özne’dir. Fakat ‘bilgi (knowledge)’nin enformasyon çağında yeniden tanımlanması ve insanla olan ilişkisinin/bağının sorgulanması gerekir. Bu tartışmaları da yazar ‘İnsan Sonrası Bilgi, 2021 (Posthuman Knowledge, 2019)’ adlı kitabında tartışır. Burada insan sonrası durumun üretken

vasıflarını tartışırken öznellik ve bilgi üretimindeki olumlayıcı dönüşümleri nasıl etkilediğini vurgular.

Son olarak İnsan Sonrası okumaları desteklemek, ilerletmek ve sosyal bilimlerdeki güncel metodolojik tartışmaları sürdüreceği bazı ek okumalar, bu eleştirel tartışmaları biraz daha yoğunlaştırabilir. Özellikle Karen Barad, Donna Haraway, Ray Kurweil, Ralph Keyes, Timoty Morton, Bifo Berardi bunlardan bazılarıdır. Ayrıca İnsan Sonrasının eleştirel sosyal bilimler tartışmalarında sosyal bilimcinin gündemine alması gereken bir diğer konu da, dijitalleşen dünyayı anlamaya dair bir metodoloji sunan ‘dijital etnografi’ üzerine geliştirilen düşünce ve tekniklerdir.

2020 yılı içinde küresel bir salgınla mücadele eden bir dünyada insanı merkezi konumunu yerinden etme derdinde olan insan sonrası düşüncenin anlamı daha da önem kazanmaktadır. Özellikle dünyanın yaşadığı salgınları ve nedenleri düşünüldüğünde insan olmayanın yaşamının değeri ve anlamı önemlidir. Özellikle Tek Sağlık İnisiyatifi gibi oluşumlar insanın sağlığının teminatının diğer canlılar olduğunu vurgular. Elbette bu durum başka bir biçimde insanı merkezileştiren bir tavır olarak eleştirilebilir. Fakat yine de İnsan Sonrası düşünce, hangi amaçla olursa olsun insanın dünyevi konumunu sorgulayarak bir karınca ve insanın yaşam değerini ve önemini eşitleyen bir bakışı önceleme açısından önemlidir. Çünkü her ikisinin de varlığının teminatı birbirleridir. Ekolojik kriz gibi sınır tanımayan bir krizin eşiğinde olan dünyanın belki de bir çıkış noktası insan sonrası düşüncenin sağladığı yaşama dair olan bu farkındalıktır. Tüm evrenin yaşamlarına dair bir farkındalık...

Kaynakça

- Braidotti, R. (2018). *İnsan Sonrası*. Öznur Karakaş (Çev.). İstanbul: Kolektif.
- Braidotti, R. (2019). “İnsan Sonrası, Pek İnsanca: Bir Posthümanistin Anıları ve Emelleri”, Betül Doğan (Çev.). *Cogito: İnsan Sonrası*. Kış, Sayı: 95-96, ss. 53-97.
- Braidotti, R. (2021). *İnsan Sonrası Bilgi*. Seyran Sam ve Eda Çaça (Çev.). İstanbul: Kolektif.
- Clough, P. (2008). “The Affective Turn: Political Economy, Biomedicine and Bodies”, *Theory, Culture, Society*. Cilt: 25, Sayı: 1, s. 1-22.
- Haraway, D. (2010). *Başka Yer*. Güçsal Pusar (Çev.), İstanbul: Metis.